

ลิลิตนิตราชาคริต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕

เปรียบเทียบกับ

เรื่องอาบุหะซันในนิยายอาหรับราตรี ฉบับภาษาอังกฤษ

Lilit Nithra Chakhrít, King Rama V's Work,

and the English Versions of the Story of Abou Hassan,

in the Arabian Nights Entertainments: a Comparative Study.

โดย

นางสาว วัฒนา บรรณสิทธิ์ อ.บ.ป.ม.

เป็นส่วนประกอบของการศึกษาคำระ เปรียบปริณิษยามหามันทีติ

ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนกวิชาภาษาไทย

พ.ศ. ๒๕๑๓

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอเชิญให้นักศึกษานักศึกษานักศึกษานักศึกษา
การศึกษาระดับปริญญาโท เข้าร่วมประชุม

.....
ประธานคณะกรรมการบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมคาย นิลประภัสสร

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ๒๕๖๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ เป็นวรรณคดีไทยเล่มที่มีชื่อเสียงที่สุดเล่มหนึ่ง สมควรที่จะได้ศึกษาคนควาเพื่อให้เกิดความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้แบ่งออกเป็น ๓ บท บทที่ ๑ ศึกษาในแนวประวัติวรรณคดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลจากฉบับภาษาอังกฤษและทรงพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ตามเค้าเรื่อง "The Sleeper Awakened," The Arabian Nights Entertainments. (London: Gall and Inglis, 30 Paternoster Row, 6 George Street, Edinburgh.) ต้นฉบับภาษาอาหรับพบในฉบับเบรตเลา เรียกว่า "อัล นาอิม อะ อัล ยัคซาน" เอ็ดวาร์ด วิลเลียม เลน โคพฉบับของ อัล อีส ฮะกี (หรือ อัล อีฮาเก) ซึ่งเขียนไว้ใน ค.ศ. ๑๖๓๒ ว่าตอนที่สำคัญของนิทานเรื่องนี้เป็นเกร็ดพงศาวดาร บทที่สอง ศึกษาในแนววรรณคดีเปรียบเทียบ ได้เปรียบเทียบลิลิตนิทราชาคริตกับฉบับภาษาอังกฤษ ๓ ฉบับ คือ ฉบับของเอ็ดวาร์ด วิลเลียม เลน "The Story of Abu-L-Hasan the Wag" or "The Sleeper Awakened" ฉบับของเซอร์ ริชาร์ด เอฟ เบอร์ตัน "The Sleeper and the Waker" และฉบับที่สาม ไม่บอกชื่อผู้แต่ง คือเรื่อง "The Sleeper Awakened," The Arabian Nights Entertainments. (London: Ward, Lock and Co., Limited.) การศึกษาเปรียบเทียบทำให้ทราบวาทะฉบับที่สามเป็นฉบับที่ใกล้เคียงกับลิลิตนิทราชาคริตมากที่สุด แต่ควยเหตุความมีรายละเอียดในเรื่องบางตอนแตกต่างกัน และที่สำคัญที่สุดคือสำนักพิมพ์แตกต่างกัน ยังสรุปไม่ได้ว่าเรื่อง "The Sleeper Awakened" ในฉบับที่สามนี้ เป็นฉบับเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปล จึงสรุปได้เพียงว่าการศึกษาเปรียบเทียบจากฉบับภาษาอังกฤษทั้งสามฉบับนี้ ช่วยให้เราเข้าใจความคิดในนิทานอาหรับเรื่องนี้ได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น บทที่ ๓ ศึกษาในแนววรรณคดีวิจารณ์ ช้ให้เห็นตอนที่ไพเราะและความคิดที่ดีในลิลิตนิทราชาคริต และพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการแปลสู่พากย์ไทย

Abstract

Lilit Nithra Chakhrít, King Rama V's work is one of the most famous pieces of Thai literature which deserves detailed study. The thesis aims at such study and it contains three chapters. Chapter I deals with the history of the work. Lilit Nithra Chakhrít was translated into Thai in the year B.E. 2422 by King Rama V who adapted it from "The Sleeper Awakened," in The Arabian Nights Entertainments, an English book, published by Gall and Inglis, 30 Paternoster Row, London, 6 George Street, Edinburgh. The Original Story is found in the Breslau Edition where it is called in Arabic "Al Naim wa al Yakzan." Edward William Lane had found in the work by El-Is-hakee (or Al-I-Shake) written in 1623 that the chief portion of this tale is an historical anecdote. Chapter II is a comparative study of Lilit Nithra Chakhrít and three popular English versions of the tale. They are "The story of Abu-l-Hasan the wag" or "The Sleeper Awakened" by Edward William Lane, "The Sleeper and the Waker" by Sir Richard F. Burton, and "The Sleeper Awakened" by an unknown author in The Arabian Nights Entertainments published by Ward, Lock and Co., Ltd. The comparative study shows that the third version is the closest to Lilit Nithra Chakhrít. But we cannot say that the latter is a translation of the former because there are some differences in the details and the places of publication are not the same. We can only conclude that a comparative study of many versions helps us see more clearly the various concepts in the Arabian Story. Chapter III contains a criticism of the work which reveals the royal author's literary talent.

กติกกรมประกาศ

ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ความยากลำบากมีอยู่ ๒ ประการ ประการแรกคือลิตินิทรราชาคริต เป็นเรื่องทีมาจากคณฉบับนิทานอาหรับ ซึ่งเป็นเรื่องทีเกี่ยวข้องกับหลักศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอาหรับ จึงต้องปรึกษากับคณูหลักศาสนาอิสลามอย่างแตกฉานคือ นายคิเรก กุลศิริสวัสดิ์ เทร็ดฐิกสมาคมภาษาและหนังสือ และนายโรนาน อรุณรังษี อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ ทานทั้งสองนี้ได้ให้ความรู้ในเรื่องนี้ซึ่งช่วยให้การเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จไปคด้วยดีและถูกตอง

อีกประการหนึ่ง หนังสือทีใช้ในการคณคว้าเพื่อทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นหนังสือหายากทั้งสิ้น นางกุลทรัพย์ เกษแมนกิจ แห่งกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ และนางฐิติ สวัสดิ์สงคราม แห่งกองจดหมายเหตุ ไคกรณาให้ความสะดวกในการคณหนังสือฉบับของ Sir Richard F. Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night. คณวยศาสตร์อาจารย์ ดร.กมลคาย นิลประภัสสร อาจารย์คณควมคณการวิจัยไคชวยคณฉบับของ Edward William Lane, The Thousand and One Nights, (The Arabian Nights' Entertainments) ซึ่งเป็นหนังสือทีหอสมุดคณพาลงกรมมหาวิทยาลัยไมออนุจาทิหนังสือคณยืมอานนอกสถานที่ นายสนธิ กลยาณมิตร ไคกรณาในคณยืมอานฉบับ The Arabian Nights' Entertainments (London: Ward, Lock and Co., Limited) และอนุจาทิให้คณจนเสร็จสิ้นการเขียนวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ หนังสือทีใช้ประกอบการคณคว้าเรื่องอื่น ๆ เช่น อาหรับราตรี เรื่องประโลมโลกของพระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (พระองค์เจ้าวรวรณากร) หม่อมเจ้าหญิงพรพิมลพรรณ รัชนี้ ทรงพระกรุณาประทานให้ยืมอานรวม ๓ เลม และนายสมบัติ พลายนอย ไคกรณาให้ยืมอานเลมที่ ๒ ทานทีไคกลาวถึงพระนามและนามข้างคณนี้ เป็นคณูคณเขียนวิทยานิพนธ์ระลึกถึงพระคณเป็นอยางสูง

นอกจากนี้ขอขอบพระคณคณกรรมคณการคณพิจารณาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทุกทาน คือ ศาสตร์จารย์ หม่อมหลวงจิริราย นพวงศ์ และคณวยศาสตร์จารย์เบญจวรรณ สุนทรากุล ทีกรณาตรวจแกและปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จเรียบรอยคด้วยดี

สารบัญ

หน้า

<u>บทคัดย่อ</u>		ก
<u>กิจกรรมประกาศ</u>		จ
<u>คำนำ</u>		ฉ
<u>บทที่</u>		

✓ ๑. การศึกษาในแนวประวัติวรรณคดี.....		๓ - ๑๘
✓ ๑.๑ ประวัติการทรงพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริต.....		๓
✓ ก. พระราชประสงค์ในการทรงพระราชนิพนธ์.....		๓
ข. กำหนดการทรงพระราชนิพนธ์.....		๕
๑.๒ ประวัติการจัดพิมพ์หนังสือพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริต.....		๖
✓ ๑.๓ วรรณกรรมที่สืบเนื่องมาจากพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริต.....		๘
✓ ๑.๔ ตำนานของเรื่องนิทราชาคริต.....		๑๐
ก. ตำนานอักษร.....		๑๐
ข. ตำนานภาษาอังกฤษ.....		๑๓
๒. ✓ การศึกษาในแนววรรณคดีเปรียบเทียบ.....		๒๐ - ๒๘๕
✓ ๒.๑ นิพนธ์ภาษาอังกฤษที่ใช้ในการเปรียบเทียบ.....		๒๐
✓ ๒.๒ เนื้อเรื่องย่อ.....		๒๒
✓ ๒.๓ ท่วงทำนองเขียน.....		๒๕
ก. โครงเรื่อง.....		๒๕
ข. การดำเนินเรื่องและวิธีเขียน.....		๒๘
✓ ๒.๔ ตัวละครและบทบาทของตัวละคร.....		๕๒
ก. ชื่อตัวละคร.....		๕๓
ข. บทบาทตัวละคร.....		๕๕

✓ ๒.๕ การเปรียบเทียบในแนวความคิดต่าง ๆ	๑๐๑
✓ ก. แนวความคิดเรื่องธรรมชาติ.....	๑๐๒
✓ ข. แนวความคิดเรื่องความรัก.....	๑๑๔
✓ ค. แนวความคิดเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี.....	๑๓๔
- การตั้งชื่อบุคคล.....	๑๓๕
- นมาศ.....	๑๓๖
- การคิมนำเมา.....	๑๔๔
- การทักทายและการแสดงความเคารพ.....	๑๕๔
- การปิดประตูบ้านและเรื่องอำนาจปีศาจหรือมารร้าย.....	๑๖๖
- ประเพณีการแต่งงาน.....	๑๗๕
- ประเพณีการจัดการศพ.....	๑๙๕
- การล้างมือหลังการรับประทานอาหาร.....	๒๐๔
- การใช้คำแสดงศักดิ์ญาติเรียกบุคคล.....	๒๑๒
- การคร่ำครวญและทูลบอกชกใจเมื่อมีความทุกข์.....	๒๒๐
- การสร้างรูปสิ่งที่มีวิญญาณ.....	๒๒๔
✓ ง. แนวความคิดเรื่องปรัชญาและศาสนา.....	๒๓๗
✓ - แนวความคิดปรัชญา.....	๒๓๘
✓ - แนวความคิดเรื่องศาสนา.....	๒๓๒
✓ จ. แนวความคิดเรื่องคติธรรมและสุภาษิต.....	๒๖๕
✓ - คติธรรมของเรื่อง.....	๒๖๕
✓ - คติธรรมและบทสุภาษิตในตอนต่าง ๆ	๒๖๗
✓ - คุณธรรมบางประการ	๒๘๑
๓. <u>การศึกษาในแนววรรณคดีวิจารณ์.....</u>	๒๙๖-๓๑๓
๓.๑ <u>ลิลิตนิทราชาคริตในประเภทบันเทิงคดี.....</u>	๒๙๖
๓.๒ <u>ลิลิตนิทราชาคริตในประเภทร้อยกรอง.....</u>	๒๙๗
✓ ๔. <u>บทสรุปและขอเสนอแนะ.....</u>	๓๑๔-๓๒๐

ภาคผนวก.....	๓๒๖-๓๔๑
๑. <u>ประวัติสังเขปของยูแองและวรรณกรรมไทยที่สืบเนื่องจากรื่องนิทรา</u> <u>ชาคริต</u>	
ก. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชนิพนธ์บท รองละคร เรื่องนิทราชาคริต.....	๓๒๖
ข. กวี ๑๑ ท่าน และบทเสภาเรื่องอาบุญหะชั้น แต่งโดยกระแสดพระ ราชคำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๓๒๕
ค. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชนิพนธ์บท ละครเรื่องอาบุญหะชั้น.....	๓๒๘
ง. สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และบทคาบอวิวงศ์ เรื่องนิทราชาคริต.....	๓๒๘
จ. เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ศรีฯ.....	๓๓๒
ฉ. หลวงพัฒนพงษ์ภักดี (ทิม สุขยางค์ ร.ป.ช.) และบทละครว่า เรื่องอาบุญหะชั้น.....	๓๓๕
ช. นายชิต สุนทรโรทยาน และวรรณกรรมปัจจุบันเรื่องอาบุญหะชั้น...	๓๓๘
๒. <u>บทเพลงขับนิทราชาคริต</u> (ตอนแต่งงานอาบุญหะชั้น) พร้อมควงโน้ต เพลงสำหรับซอควงของนายมนตรี ตรีโมท.....	๓๔๒
๓. <u>ภาพประกอบ</u>	๓๔๔-๓๕๓
---ลายพระราชหัตถ์ในรัชกาลที่ ๕.....	
---พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ปี พ.ศ. ๒๔๒๒	
---รูปเจ้านายทรงแสดงละครเรื่องนิทราชาคริต ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ และในปี พ.ศ. ๒๔๓๕	
---รูปถ่ายเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ศรีฯ (เพ็ง เพ็ญกุล).....	
---รูปถ่ายนายชิต สุนทรโรทยาน.....	
---รูปภาพเรื่องนิทราชาคริต ฝีมือของพระยาอนุศาสน์พาณิชย์ ๖ รูป	
---บรรณานุกรม.....	๓๕๔

คำนำ

ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๕ นี้ เป็นวรรณคดีที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่งของไทย สมควรที่จะนำมาศึกษาจนควาให้เกิดเป็นความรู้กันอย่างกว้างขวาง แทนที่จะรู้จักกันแต่เพียงว่า ลิลิตนิทราชาคริตเป็นนิทานที่สนุกเรื่องหนึ่งเท่านั้น แท้จริงแล้วพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มีความสำคัญด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการคือ

๑. เป็นหนังสือกวีนิพนธ์ที่เขียนถึงชั้นวรรณคดี ดังที่มีหลักฐานอยู่ในหนังสือบันทึกของสมาคมวรรณคดี

๒. เป็นหนังสือวรรณคดีไทยเล่มแรก ๆ ที่เป็นเรื่องแปลจากฉบับภาษาอังกฤษ

๓. เป็นเรื่องที่ได้มาจากนิยายอาหรับ อันเป็นแนวเรื่องใหม่ซึ่งแปลกไปจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่เคยมีมา

๔. เป็นนิยายอาหรับราตรีเรื่องแรกในพากย์ไทย ต่อจากพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตได้เกิดวรรณกรรมอีกหลายเล่มที่แต่งตามเค้าเรื่องเดียวกัน คือเรื่องอาบูหะซัน และเป็นต้นความคิดให้มีการแปลนิยายอาหรับราตรีทั้งหมดออกเป็นภาษาไทยในระยะต่อมา

ด้วยความสำคัญดังกล่าวมานี้ จึงจะศึกษาพระราชนิพนธ์ลิลิตนิทราชาคริตตามหลักวิชาวรรณคดีแนวทาง ๆ ดังนี้

การศึกษาแนวประวัติวรรณคดี

ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเก่าแก่ถึง ๕๑ ปีมาแล้ว และยังเป็นอมตะอยู่ในปัจจุบัน มีความสำคัญมากพอที่จะศึกษาในแนวประวัติวรรณคดี อีกประการหนึ่งคนเรื่องนี้เป็นนิทานอาหรับ จึงต้องศึกษาเรื่องต้นฉบับอาหรับและต้นฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นต้นฉบับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลแต่ละนี้หนังสือต่าง ๆ สำหรับการค้นคว้าใดกลายเป็นหนังสือหายากไปหมด ฉบับภาษาอังกฤษซึ่งเป็นต้นฉบับทรงแปล ก็หาไม่ได้แล้ว ถ้าหากจะทิ้งไว้ให้นานต่อไปอีก การค้นคว้าคงจะยากยิ่งขึ้นไปทุกที จึงได้เลือกศึกษาค้นคว้าวรรณคดีเรื่องนี้ ในขณะที่พอจะสืบหาหลักฐานได้ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะศึกษาต่อไปในรุ่นหลัง

การศึกษาในแนววรรณคดีเปรียบเทียบ

ลิลิตนิทราชาคริต มีลักษณะที่จะศึกษาในแนววรรณคดีเปรียบเทียบได้ เพราะเป็นนิทานเรื่องหนึ่งในชุดนิยายอาหรับราตรีซึ่งเป็นเรื่องที่มีนิยมแปลออกเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลกอยู่แล้ว ด้วยเหตุที่ลิลิตนิทราชาคริตนั้นถ่ายทอดจากฉบับภาษาอังกฤษ การเปรียบเทียบวรรณคดีในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นการเปรียบเทียบฉบับภาษาไทยกับฉบับภาษาอังกฤษ ในการเปรียบเทียบไขหลักวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบในหนังสือทฤษฎีแห่งวรรณคดีของเรเน เวลเลก และออกสติน วอร์เรน^๑ และคำบรรยายวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร

การศึกษาในแนววรรณคดีวิจารณ์

จุดประสงค์อันแท้จริงของวรรณคดีก็คือ การเข้าถึงรสแห่งวรรณคดี และความซาบซึ้งในศิลปะแห่งวรรณคดี หลักการวรรณคดีวิจารณ์จะช่วยตัดสินและค้นหาตอนที่เค้นและไพเราะมาให้เห็นชัดเจน และจะไต่ค้นหาแนวความคิดที่ใหม่และแปลกในวรรณคดีเรื่องลิลิตนิทราชาคริต

ผลจากการเปรียบเทียบจากฉบับภาษาอังกฤษหลายฉบับจะช่วยให้ทราบตอนที่ใดที่เป็นความคิดดี ๆ ซึ่งได้จากเรื่องอาหรับราตรี ฉบับอาหรับ ตอนที่ใดได้จากฉบับภาษาอังกฤษ และตอนที่ใดที่เป็นความคิดของไทยเพิ่มเติมไว้ในฉบับพระราชนิพนธ์ การเปรียบเทียบกับฉบับภาษาอังกฤษจึงมีประโยชน์สำหรับการศึกษาในแนววรรณคดีวิจารณ์ด้วย

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Rene Wellek and Austin Warren, "General Comparative, And National Literature," Theory of Literature (3rd ed., New York: Harcourt, Brace and World Inc., 1956) pp. 46 - 53.